

polgári nemzetállam megvalósulásához. A válogatásból ez ki is tűnik.

A költőt felhőborítja a kizsákmányolás (*A pókfi és szunyog*), kigúnyolja a konzervatívokat és a tehetségtelen poétákat (*Az újítás ellenségeihez, Az egerek*). Fájdalommal emlékszik a nagy haladó elődökre (*Kisfaludy Károly sírjára, Kölcsey*). A *Hűség, Késő vágy* és a *Keserű pohár* címűek általános emberi mondanivalóikkal ma is tápot adnak az élet küzdelmeihez. Nem beszélve a *Szóatról* és a negyvenes évek nagyobb verseiről, amelyek cselekvésre ösztönző ereje műlhatatlan. A költemények ilyen kiemelése valóban megéreztetni, hogy Vörösmarty lírájának gondolatvilága közelebb áll az 1848-ban felszabadult polgári törekvések szelleméhez, mint a húszas-harmincas évek nemesi korizléséhez. Ezt a közelséget még számos olyan költeménye is megerősíti, amely Petőfi egyes verseivel, gondolati asszociációival rokonítható. Bár „nem él bennük Petőfi lírájának közvetlen személyessége” (Szauder: i. m. 313.), de nem is ez — a különbséget megvonó határ — a döntő, hanem ami közös bennük. Vörösmarty egyes verseinek lírai realizmusa olyan lökést adott az 1848 felé sodródó nemesi liberalizmusnak, amelyet csak Petőfi politikai lírája adhatott a polgári radikalistáknak a bekövetkezett forradalomban. Így a könyv verskiemelésének is érdeme, hogy a két költő érintkezési pontjainak t o v á b b i vizsgálatára felhívja a figyelmet.

A válogatás gazdagítja ifjúsági irodalmunkat. Jó szerkesztési megoldása könnyen kezelhetővé teszi az évrrendszerbe foglalt verseket. A függelék gondos, elmélyült munkára vall. Megadja az egyes költemények forrását. Ehhez Gyulai Pál monográfiája (1866) és Tóth Dezso tanulmánya (1957), valamint a Vörösmarty-irodalom más szilárd adatai szolgálnak alapul. A betűrendes versmutatón kívül a költő életének egyes mozzanatait vázolja, és fontosabb kiadásokat közöl. Figyelemre méltók a több nyelvű fordítások évszámai, amelyek megadják a versek terjedésének európai horizontját.

A függelék eligazító jellege a tanuló kezében gyakorlati értékű. Hasznos lenne, ha ifjúsági sorozatban a költő válogatott epikai és drámai műveinek kiadására is sor kerülné.

Tóth János

Hermann, Eva: Die Buchstadt Leipzig und ihre Rolle bei der Vorbereitung der bürgerlichen Revolution von 1848 in Ungarn. Leipzig, 1965. 53-251. S. (Beiträge zur Geschichte des Buchwesens. Bd. 1.)

Hermann Éva dolgozata eredetileg a lipcei bibliográfiai intézet kiadásában, a *Beiträge zur Geschichte des Buchwesens* című

gyűjtemény első kötetében jelent meg. Mint a hozzánk érkezett 200 nagy oldalas különlenyomat bevezetőjében olvashatjuk, e munka rövidített változata annak a diszsertációnak, amelyet a szerző 1964-ben nyújtott be a lipcei Karl Marx -egyetemen. „A terjedelmi okokból szükségessé vált rövidítések” az eredeti tanulmány mintegy egyharmadát teszik ki, s jórészt a magyar reformmozgalom általános kibontakozásának és a Lipsceben illegálisan kiadott magyar politikai iratoknak elemzését érintik. A szerző jelentékenyen csökkentette az irodalommutatót és a jegyzeteket is, ez utóbbiakból a levéltári anyag kivételével minden olyan utalást elhagyott, amely magyar nyelvű irodalomra vonatkozik. E kényszerű rövidítések ellenére is olyan terjedelmű dolgozattal van dolgunk, amilyenhez hasonló ilyen témáról nálunk még nem jelent meg.

A nagy terjedelem persze önmagában egyáltalán nem erény — ebben az esetben azonban feltétlenül komoly érdem, mert a szerző nem üres fejtegetésekkel és közismert dolgok újra feltárással tölti ki tanulmányát, hanem mindenekelőtt jórészt először általa feltárt levéltári anyaggal. A Magyar Országos Levéltár idevágó forrásain kívül Hermann Éva a jelek szerint igen elmélyülten tanulmányozta a merseburgi *Deutsches Zentralarchiv II*, a drezdai *Sächsisches Landeshauptarchiv*, a lipcei *Stadtarchiv* és különböző könyvtárak megfelelő anyagát. Mindjárt előjáróban emeljük ki azt is, hogy tanulmánya függelékében Hermann Éva közli az 1830—1848 között Lipsceben kiadott, Magyarországból küldött, illetve Magyarországról szóló politikai íráskor bibliográfiáját.

Elég beletekintünk ebbe a bibliográfiába, hogy meggyőződjünk arról, milyen jelentős feladatra vállalkozott a szerző, s milyen régi mulasztást pótol, amikor feldolgozza a lipcei könyvmetropolisznak az 1848-as magyar forradalom és szabadságharc szellemi előkészítésében betöltött szerepét. Bátor és vállalkozó szellemű lipcei könyvkiadók, közöttük is elsősorban Otto Wigand érdeme, hogy a metternichi rendszer cenzúragátjai ellenére eljuthatott a reformkori magyarokhoz Széchenyi *Stádiuma*, Weselényi *Balítéletekről* és *Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében* című műve, Táncsics több könyve, köztük a kamarillát annyira ingerlő *Sajtószabadságról nézetei egy rabnak*, Irinyitől a *Német-, francia- és angolországi Útjegyzetek*, Horárik *Kampfja* s az *Anti-Urbérváltás* c. meghökkentően merész röpirat, amelynek szerzője oly sikerrel konspirált, hogy kiletét nemcsak Metternich kopói, hanem még az irodalomtörténészek sem tudták felfedni. Több mint másfélszáz magyar vonatkozású művet adtak ki 1830

és 1848 között Lipcsében, s ha ezek többsége nem is volt olyan jelentős, mint a fentebb idézett néhány munka, egészében mégis teljes joggal állapíthatja meg Hermann Éva: a nagy német könyvváros tiszteletreméltó szerepet, történelmi jelentőségű feladatot vállalt az európai sajtószabadság ezen belül a magyar progresszió védelmében.

Hermann Éva dolgozata — a magyar reformkor vázlatos összefoglalása után — részletesen elemzi, milyen feltételek tették lehetővé, hogy épp Lipcse válhatott az üldözött szabad gondolat védelmezőjévé a márciusi forradalmakat megelőző időszakban. Gazdag levéltári anyaggal illusztrálja, milyen elszánt, következetes és olykor fortélyos küzdelmet vívtak a legjobb lipcsei könyvkiadók a szász reakció és Metternich megújuló támadásaival szemben. E merész és haladó kiadók, köztük Otto Wigand, magyar részről most először kapták meg azt a méltó elismerést, amelyet olyannyira megérdemltek.

Hermann Éva munkája sikerrel oldott meg mindent, ami valóban nehéz feladat volt, s ezért igaztalan lenne hosszadalmasabban foglalkoznunk azzal, ahol könnyebb és kevésbé jelentős dolgokban korrekciókra szorulhatna a dolgozat. Csak utalunk arra, hogy a bevezető és általában a szorosabban vett köztörténeti részek olykor túlságosan is egyszerűsítenek („...a magyar nép egy emberként kelt fel forradalma vívmányainak védelmében...”), be-becsúszott egyik-két tárgyi pontatlanság (így például a szerző is átveszi azt a közhiedelemmé vált tévedést, mely szerint Kossuthot három évre *ülték*, holott csupán arról van szó, hogy annyit ült, de első fokon három esztendőben megszabott büntetését a hétszemélyes tábla még eggyel megtoldotta). Mindez azonban nem túl jelentős szépséghibája egy egészében szép és érdekes, úttörő fontosságú dolgozatnak. A sajtószabadságról vívott történelmi küzdelem egyik legizgalmasabb fejezetét Hermann Éva igen sok új adattal tette áttekinthetőbbé, s ezzel a reformkori történelmi és irodalmi kutatásokhoz is elismerésre méltóan járult hozzá.

Fekete Sándor

F. Csanak Dóra: Balázs Béla hagyatéka az Akadémiai Könyvtár kéziratárában (Ms 5009 — Ms 5024). Bp. 1966. MTA Könyvtára. 95 l. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára kéziratárának katalógusai, 1.)

Hasznos, okos, sokat ígérő és remélhetőleg nagyjövőjú sorozat első kiadványa jelent meg az MTA Könyvtárának kiadásában. A sorozat szerkesztői a könyvtár kéziratanyagát, így például Ady Endre hagyatékát, Vörösmarty, Csokonai levelezését —

hogy csak néhány különösen érdekes vállalkozást említsünk — szándékoznak katalogizálni. A már elkészült és a tervbe vett katalógusok természetesen nem pótolják, ám nagy mértékben megkönnyítik a kutatók munkáját, mert e tájékoztató rendszerezések feleslegessé tesznek sok, idő- és energia- rabló böngészést.

Az érdekes kezdeményezés rögtön egy kitűnő kötettel mutatkozott be. Balázs Béla hagyatéka több kézből, némely része ellenőrizhetetlenül regényes körülmények között került a Könyvtár tulajdonába. Felmérését, majd rendszerezését és nyilvánosságra hozatalát az örökhagyó Balázs Bélánél végrendeletre írt meg. A megszabott idő lejártával immáron közkinccsé, a kutatás számára hozzáférhetővé lett számos eddig oly fájdalmasan nélkülözött dokumentum, kézirat, de mindennekélvél Balázs Béla különös fontossággal bíró naplója. A hányttvetett életű Balázs Béla ugyanis diákkorától jóformán élete végéig szinte babonás gonddal vezette, óvta ezt a naplót, melynek fennmaradt töredéke is elégséges ahhoz, hogy számos új adattal és szemponttal módosítsa az eddig kialakított Balázs-képet. A napló híradása alapján például számos művét megjelenésüknél jó néhány évvel korábban kell datálnunk, s ez a tény már önmagában is arra kényszerít, hogy felülbíráljuk az őt ért irodalmi, filozófiai hatásokból (elsősorban a Simmel-szeminárium látogatásából) levont mechanikus következtetéseket. Az önboncoló hajlandóságú Balázs Béla részletes és őszinte beszámolóit fényt derítenek olyan fontos szemlélyi kapcsolataira is, mint például Kodály Zoltánnal kötött sokrétű és bonyolult barátsága. A kéziratári gyakorlatlaltó szerencsésen eltérő módon megőrizték azokat a cikk-kivágásokat is, melyek az emigrációs évek munkásságáról, filmesztéai és publicisztikai működéséről adnak hírt.

A Balázs-hagyaték, bár egyike a legterjedelmesebbeknek, sajnálatos módon még így sem teljes. Még a gerincet alkotó naplóból is évek, sőt egy ízben több, mint egy évtized (1922–38) hiányzik, a Tanácsköztársaság bukását követő bécsi időszak számos kapcsolatáról csak jóval későbbi utalásokból értesülhetünk, s az Alma-Atába evakuálás során is pótolhatatlanul becses dokumentumok tűntek — talán örökre — el. Legteljesebben a hazatérése utáni működését, életét, terveire vonatkozó anyag maradt ránk.

A hagyatékot tartalmi, műfaji szempontok szerint osztályozták nyolc főcsoportra: (Balázs Béla művei, működésére vonatkozó iratok, életére vonatkozó dokumentumok, levelek, fényképek, naplók, idegen szerzők művei a hagyatékban és végül a hagyaték